

סוף השליחות למוסקבה - עלינו לחזור

הביקור בסוצ'י ובסוחומי באוגוסט 1955, היה, למעשה, המבצע האחרון שלי בברית-המועצות. זו היתה ממש מתנת-שמים, לאחר הימים הקשים שעברו עלינו מאז המפולת. האווירה הכללית שאותה הכרנו מפגישותינו עם הלא-יהודים והמפגשים המרגשים עם היהודים, עודדו אותנו ומילאו את לבנו תקוות. לכן רב היה שבעתיים ההלם שציפה לנו עם שובנו למוסקבה. עוד בשדה-התעופה של מוסקבה נתבשרנו מפי העמיתים שבאו לקבל את פנינו: בתוך יומיים עלינו ועל משפחות סלע וקהת לארוז את החפצים ולעזוב את ברית-המועצות. משרד-החוץ הסובייטי שהודיע על כך לשגרירנו, מצא לנחוץ להסביר שאין בכוונתם להכריז בפומבי על כל אחד משלושתנו כ-*Persona non Grata*. עלינו פשוט לעזוב. הם מוותרים על האקט הפורמלי ומציעים שגם אנחנו לא ניתן לכך פרסום. כמובן שאת דרישתם נימקו בהתנהגות שאינה הולמת דיפלומטים: פעילות אנטי-סובייטית; הפצת חומר אנטי-סובייטי; הברחת ספרות אסורה על אזרחי ברית-המועצות ועוד. לא נותר לי הרבה זמן למחשבה, אך ללא שמץ של היסוס התקוממתי נגד השלמה עם כוונת הסובייטים לגרשנו בשקט. הייתי משוכנע שאת גירושנו יש לנצל לפתיחת מסע הסברה ומחאה במערב. בהיותנו מגורשים לא היה קשה לארגן מסיבת עיתונאים עם צאתנו למערב. היינו פורשים שם את הסיפור כולו, את הסיבות לגירושנו, את "הפשעים" שפשענו, והעיקר, היינו מספרים על מצבו הטרגי של המיעוט היידי בברית-המועצות. היו אלה ימים שבהם מערכת היחסים בין ברית-המועצות לבין המערב יצרה רגישות גוברת והולכת של הסובייטים בכל הנוגע לתדמיתם בעיני דעת הקהל החפשית. לא כך חשבו בירושלים. איני בטוח אם היו אלה שאול אביגור ואיסר הראל שהסכימו להצעת הסובייטים, על-מנת לא לפגוע בהמשך פעולת שליחיו בברית-המועצות בעתיד, או שמא היתה זו הכרעתו של משה שרת ואנשי משרד-החוץ, שחששו פן שוב תסגר שגרירותנו במוסקבה. אני משוכנע עתה, כפי שהייתי משוכנע אז, שהסובייטים באווירה הבינלאומית ששררה באותם ימים, לא היו מנתקים את היחסים הדיפלומטיים וסוגרים את השגרירות. מי שלא הכיר היטב את המתרחש בברית-המועצות יכול היה לחשוב שכדאי לוותר מתוך החשש שמא ברית-המועצות תגיב בחריפות. משרד-החוץ גם לא ניצל את עקרון הדדיות, לאמור, גירוש שלוש משפחות מסגל השגרירות הסובייטית בתל אביב. גם אותם אפשר היה לגרש "בשקט"

וללא פרסום. ירושלים החליטה, למעשה, לעבור על הפרשה לסדר היום ולא להגיב. ברור שה"סובלנות" שגילו השלטונות ביחס לפעולתנו עד כה נבעה מן העובדה שהצוות שלהם בשגרירות בתל אביב עסק בריגול. אילו היו מגרשים אותנו עוד קודם, היתה סכנה שממשלת ישראל תגיב בגירושם של אנשי השגרירות בתל אביב, דבר שהיה קוטע את תהליך ההתבססות של רשת הריגול הסובייטית בישראל. תיארתי לעצמי כמה עלזו ראשי הק.ג.ב. משנוכחו לדעת שאין ישראל מגיבה כלל וכלל.

מאז, ולאורך שנים, היו הסובייטים מגרשים מעת לעת משפחות של אנשי צוות השגרירות שלנו במוסקבה, שעיקר עיסוקם היה יצירת מגעים עם יהודים. במקומם הציבה ישראל אנשי צוות חדשים, וכל זה נעשה ללא תגובה מצד ישראל, וללא שמירה על עקרון ההדדיות. המלצתי לנצל את הגירוש לפתיחת מסע הסברה במערב לא נתקבלה. בדרכי הביתה אמורים היו לפגוש בי באירופה שאול אביגור ואיסר הראל, שאיתם היה צורך לקיים שיחות על המשך העבודה במוסקבה ובמקביל במשרד בתל אביב. גם שגרירנו במוסקבה הוזמן לשיחות אלה. עוד לפני צאתי לביקור בסוצ'י ובסוחומי וללא קשר עם הגירוש, התכתבתי עם המשרד בתל אביב, שטיפל בגיוס צוות שאמור היה להחליף אותנו. חיפשו מועמד שיחליף אותי בתפקיד, מתוך התחשבות בטיעונים שלמוסקבה הגעתי לאחר שירות די ממושך בשטוקהולם, ובנו הבכור דן נמצא לבדו בכפר בלום מנותק מהוריו. ממכתבי חברים יכולנו להעריך כמה קשה היה לדן. בדצמבר היה צריך גם משה סלע לסיים את תפקידו, וביקשתי מהמשרד להזדרז במציאת מחליפים.

עכשיו משגורשנו, נעשה הצורך בגיוס אנשים דחוף ואקוטי. בתוך 48 שעות היה עלינו לארוז את החפצים ולצאת. מכרנו כמה שמלות וחליפות של בבה - שלא היה בהן שימוש בקיבוץ - שנחטפו ממש, ואת החליפות שלי ארזנו כולן, אם כי הייתי בטוח שהסמוקנינג והמגבעת השחורה ישמשו בוודאי כתחפושות פורים מקוריות בכפר בלום. רק בציריך נוכחתי לדעת שמוקדם להפוך את הציוד שלי לתחפושות פורים.

הפרידה מהסגל היתה נרגשת. לא כל כך מובנת מאליה היתה תגובתם של עוזרת הבית, שלנו, שורה, ושל הנהג של השגריר, דמיטרי יגורוביץ'. שורה פרצה בבכי ונשקה לבבה, דמיטרי נפרד בחמימות ובלחיצת-יד ידידותית בהחלט. הסגנון ומערכת היחסים של זוג הקיבוצביקים עם העובדים המקומיים, זכו להערכה מיוחדת מצידם.

בשדה-התעופה ונוקובו נפרדו מאיתנו עמיתינו בשגרירות, שהיו עצובים ומודאגים. הבטחתי שאדאג לזירוז בואם של מחליפם.

טסנו דרך הלסינקי לשטוקהולם, משם אמורים היינו להמשיך לציריך וארצה. בשדה התעופה בהלסינקי היה עלינו להחליף מטוסים. ישבנו במזנון נרגשים מחווית היציאה מן החושך אל האור. יצאנו מעולם מוזר וזר, מאווירה דחוסה

של חשדנות וחרדה אל אוויר צח. גם יאיר בן האחת-עשרה חש בהבדל החד. הרגשותי היו מעורבות. עם כל הצער בקטיעה הפתאומית של העבודה, לא יכולתי -שלא להרגיש הנאה מעצם היציאה לעולם אחר.